

ს ა მ ე რ ე ლ ო შ ი

მრავალწახნაგოვანი და მრავალბლასტიანი აკაკი წერეთლის ცხოვრება, რომელიც იმის მაგალითია, როგორი დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეს საზოგადო მოღვაწეს ქვეყნის რომელიმე ძირძველი კუთხის მიმართ. მას ქვეყნის ყოველი კუთხე უყვარდა და, ბუნებრივია, სრულიად საქართველოს სიყვარულს იმკიდა თავადაც. აკაკის მთელი არსებით გაცნობიერებული ჰქონდა, რომ “ჩვენი საქართველო სხვა რომელიმე ქვეყანასავით **ერთ-პირად** გაშლილი არ არის. ის არის **სხვა-და-სხვა** კუთხეებისაგან შეხამებულ-შეფერადებული. თვითეულ იმ კუთხეებთან თავისი საკუთარი ფერ-ხორცი აქვს” (ა. წერეთელი, 1960. გვ. 438). “აკაკი სისტემატურად მოგზაურობდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ქალაქებსა და სოფლებში, საფუძვლიანად სწავლობდა ხალხის ცხოვრებას, მის მისწრაფებებს. აკაკი ქართლის, კახეთის, სამეგრელოს, აფხაზეთის, გურიისა და სხვა კუთხეების ხშირი სტუმარი იყო. პოეტმა ტრიუმფალური მოგზაურობა ჩაატარა რაჭა-ლეჩხუმში და ერთხელ ეწვია სვანეთსაც” (პრ. კეკელიძე, 2003, გვ. 131).

საინტერესოა, რა მასალა არსებობს, რომ გავშალოთ თემა “აკაკი და სამეგრელო”? რამდენად ბუნებრივად შემოვა აღნიშნული საკითხი სამეცნიერო დისკურსში? სად არის საფუძვლებელი საამისო დოკუმენტები?

საყოველთაოდ არის ცნობილი აკაკი წერეთლის ერთი ფოტო, რომელზეც აღბეჭდილია თეთრკაბიანი გოგონა, რომელმაც პოეტს ყვავილების ღირა მიართვა. ეს ფოტო 1912 წლის 7 მაისს არის გადაღებული ზუგდიდში. როგორც გიორგი კალანდიამ გაარკვია, ქალაქის შესასვლელში პოეტს თეთრკაბიანი, გრძელწახნაგებიანი გოგონა შეგებებია, რომელსაც მისთვის მიუთმევია ცოცხალი ყვავილებით დაწული ღირა და სიტყვითაც მიუმართავს. როგორც გაირკვა, ამ დროს ზუგდიდში მოღვაწეობდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარე ნიკო ბერიძე. მას ჰყავდა ქალიშვილი კორნელია. სწორედ იგი შეხვედრია პოეტს. აკაკი წერეთლის წიგნსაცვა-სამკითხველოს კურთხევა 1912 წლის 7 მაისს შემდგარა. იმ ლამაზ საქმეს ასევე ლამაზი გაგრძელება მოჰყოლია: დღეს ზუგდიდში არსებობს ქალაქის მუნიციპალიტეტის ცენტრალური ბიბლიოთეკა, რომელიც აკაკი წერეთლის სახელობისაა.

აკაკი სამეგრელოს ხშირად სტუმრობდა. იგი სისხლბორცეულად იყო დაკავშირებული ამ კუთხესთან. მისი უმცროსი და მავრა (მეტსახელად მატა) გათხოვილი გახლდათ სწორედ აქ. მავრას მეუღლე იყო ალექსანდრე (ვამეხ) დადიანი, სოფელ ჯვარის მკვიდრი. მათ ჰყავდათ მხოლოდშობილი ქალიშვილი, რომელიც 1872 წელს დაბადებულია ჯვარში. მას ერქვა ანეტა. იგი ადრე დაობლებულია და სხვიტორში იზრდებოდა ბიძასთან. ანეტა დადიანი შემდეგში ცოლად გაჰყვა ჯანსუღ დადემქელიანს, რომელიც ქუთაისის გუბერნატორი

იყო. მათ ორი ვაჟი გაზარდეს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისინი ახალგაზრდობის ასაკს ვერ გამოსცდნენ, პირველ მსოფლიო ომში დაიღუპნენ. ანეტას შეუწარჩუნებია სულიერი სიმტკიცე, მწუხარებით არ დათრგუნულა, საზოგადოებრივად ღირებული საქმეებისაკენ ყოფილა მიდრეკილი. იგი თურმე ლექსებს წერდა და თვითონაც თარგმნიდა. თავისი ქონების ნაწილი გადაუცია წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის, ნაწილი კი — ჯვარის წმინდა გიორგის ეკლესიისათვის. სწორედ მის სახლში გახსნილა ორკლასიანი სკოლა. იგი გარდაცვლილა 1922 წელს და დაუტრძალავთ წმინდა გიორგის ეკლესიაში.

თურმე ჯვარში, სვანეთისაკენ მიმავალ გზაზე, სულ რაღაც ათიოდე წლის წინ ჯერ კიდევ იდგა ხე, რომელსაც ასაკოვანი მეგრელები აკაკის ხეს უწოდებდნენ. თაობიდან თაობას ლეგენდასავით გადაეცემოდა, რომ ამ ხის ჩრდილში ისვენებდა დასთან მიმავალი მგოსანი.

ძველი თაობის მეგრელები სიხარულით იხსენებდნენ, რომ აკაკიმ იცოდა მეგრული. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ერთსტროფიანი ლექსი, რომელიც მას შეუთხოვავს და რომლის შექმნის ისტორია ჩემს ყოფილ სტუდენტს მოხუცებისაგან აქვს ჩაწერილი. ამ სტროფს უკავშირდებოდა სასიყვარულო ისტორია: სენაკელ ვაჟს შეჰყვარებია კოლხი გოგო, მაგრამ მისი თანაგრძნობა ვერ დაუშმასხურებია. გაწბილებულ შეყვარებულს მგოსნისთვის მიუმართავს და დახმარება უთხოვია. აკაკის შებრალებია უიმედოდ შეყვარებული ახალგაზრდა, მოუმარჯვებია კალამი და საგანგებოდ მისთვის დაუწერია შემდეგი სტროფი:

“სქანი თოლი — ჩქიმი სარკე,

ჩქიმი გური — სქანი ტახტი.

სქანი უმშო ჩქიმი რინა

ციხე რე დო ნაუბახტი” (ლ. ბელქანია, 2002, გვ. 97-98).

ამ სტროფის ქართული თარგმანი ჟღერს ასე:

“თვალი შენი სარკედ ვცანი,

ჩემი გული გიძღვენ ტახტად,

უშენობით ეს ცხოვრება

ჩემთვის ბნელი ციხე გახდა”.

აკაკის სამეგრელოსთან აკავშირებდა კიდევ ერთი საინტერესო ადამიანი, იონა მეუწნარგია. მას მიწერ-მოწერა ჰქონდა მასთან, მეგობრობდა მის ოჯახთან და ხშირად სტუმრობდა კიდევაც მას. იონას უფროსი ქალიშვილისთვის, სალომესათვის, სამახსოვრო სტროფიც კი მიუძღვნია:

“როცა გათხოვდე,

უთხარი შენს ქმარს,

რომ ბავშვიც იყავ შენ საყვარელი

და სამეგობროდ მსცოვან მგოსანმა

გამოგიწოდა შენ გრძნობით ხელი”.

ზუგდიდის მუზეუმში არის მასალები აკაკი წერეთელზე. აქ ინახება წერილები, რომლებიც პოეტს მიუწერია იონა მეუწნარგისათვის, იმ პერიოდში ფოთის თავისათვის:

“ძმაო იონა! მეც შენსავით ბატონობით მინდოდა მომეწერა ეს წერილი, მაგრამ როგორც მესამოცე წლების ბატის ქუცს, არ მეხერხება (მესამოცე

წლების ბატის ქუჩი, ალბათ, იმიტომ უწოდა საკუთარ თავს, რომ ამით გამოხატა სოციალური თანასწორობის იდეის მხარდაჭერა). ისევ “ძმობითა” გწერ და ნურას უკაცრავად. დღეს ავიღე აქ ნებართვა, რომ მანდ ლექცია წავიკითხო და პარასკევ ღამით თვითონ ჩამოვალ მანდ. ხოლო რაც შეეხება “აზნაურის სტუმრობას”, მე დიდი ხანია ხელაღებული ვარ აზნაურობაზე და სტუმრობაც ძალიან მეზარება. თუკი ვინმეს ჩემი ნახვა უნდა და მოხუცის ჩიფჩიფის გაგონება, ლექციაზე მნახოს. მე უფრო შენი ნახვა მინდა, რომ ცოტა რამ მასალა გამოგტყუო ჩემი ახალი თხზულებისთვის “ვარონცოვი”. შენი მარად მწარე და გულტკბილი მოსიყვარულე აკაკი” (ზუგდიდის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი). ამ ბარათიდან ირკვევა, რომ აკაკი ფოთში ლექციას კითხულობდა და, ამასთან ერთად, საჭირო მასალებს აგროვებდა თავისი თხზულებისთვის “ვარონცოვი”. ინტუიციასზე დაყრდნობით, ადამიანი იფიქრებს, რომ იგი ჩაფიქრებული იქნებოდა, როგორც რუსიფიკატორული რეჟიმის მხილება. ამას ვამბობთ, ვიცით რა აკაკის საერთო განწყობილება, რასაც გვიდასტურებს მისივე ლექსი “დამეხსენი, ჩრდილოელო!”

“დამეხსენი, ჩრდილოელო!

რა მაქვს შენთან საზიარო?

ნუ, ნუ ჰფიქრობ, ჩემო მწველო,
რომ მფლობელად აღვიარო”.

მაგრამ პოემა “ვარონცოვი,” რომელიც პოეტმა 1909 წელს დაამთავრა პარიზში (ინფორმაცია აღებულია თხუთმეტტომეულის მე-15 ტომიდან, გვ. 133, სახელმწიფო გამომცემლობა “საბჭოთა საქართველო”, 1963 წელი. ეს 39 გვერდიანი პოემა, აკაკის თხუთმეტტომეულის გარდა, მკითხველს შეუძლია წაიკითხოს ლიტინსტიტუტის ეგიდით დაბეჭდილ ოცტომეულის მეხუთე ტომში, თბ., გვ. 285-324), ცხადყოფს, რომ ავტორი ჰერაც იმედის თვალთ უყურებს ამ მეფისნაცვალს, რომელიც კოლონიზაციის პოლიტიკას ანორციელებდა ჩვენთან.

აკაკის თვალსაწიერში სამეგრელო საქართველოს განუყოფელი მთლიანობა იყო. როდესაც ჩვენს თავზე გროვდებოდა შავი ღრუბლები და მეფის რუსეთი “გათიშე და იბატონეს” პრინციპით ცდილობდა, დაეშალა საქართველოს მთლიანობა, ჩამოეცილებინა მისთვის ძირძველი კუთხეები, მოითხოვეს სამეგრელოს სკოლებში სწავლების მეგრულად შემოღება. შექმნეს მეგრული ანბანი რუსულ შრიფტზე დაყრდნობით. ბევრი გაუცნობიერებლად, ბრმად აჰყვა ამ წამოწყებას. აკაკი მტკიცედ აღუდგა წინ ამგვარ გამანადგურებელ პოლიტიკას. იგი თურმე ფეხით დადიოდა სამეგრელოს სოფლებში, აფხიზლებდა ხალხს, აღვივებდა მათში ეროვნულ თვითშეგნებას, აშიშვლებდა ამ დამღუპველი პოლიტიკის ფესვებს და არწმუნებდა გლეხობას, არ წამოგებოდნენ ანკესს.

იმავე ამოცანას ისახავდა “სიტყვა, თქმული აკაკისაგან სამეგრელოს სათავადაზნაუროს სკოლის კურთხევის დროს”. ეს სიტყვა დაიბეჭდა “ივერიაში” 1885 წლის ნოემბერში, №11-ში. აკაკის თვალსაზრისით, სკოლა — ეს ის “ახალი ტაძარი”, რომელშიც ქართველი თავის ვინაობას ისწავლის: “აქ უნდა შეისწავლონ ჩვენმა შვილებმა თავის თავი და მიხვდნენ, რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი ძმები ვართ, სამის ძლიერის, უზრუნველის კავშირით საუკუნოდ შეზორცებული: საერთო ისტორიით, ქრისტეს სარწმუნოებითა და ერთის დედაქართული ენით. ერთის ბუღიდან ვართ გადმოსხმულნი. ვიმეორებ:

აქ, ამ სკოლაში მიხვდება იმერელი, რომ ის, კერძოდ, თუმცა იმერელია, მაგრამ საზოგადოდ კი იგივე ქართველია; აქ გაიგებს მეგრელი, რომ კერძოდ ის მეგრელია, თავის საკუთარი ფერის მექონი, მაგრამ საზოგადოდ კი, ძირუელად, იგივე ქართველია და თვისის კერძო მეგრელობით მხოლოდ აფერადებს ქართველობას” (ა. წერეთელი, 1960, გვ. 275). რა თქმა უნდა, ამ სიტყვების წარმომთქმელი დიდ სიყვარულს მოიმიკიდა მსმენელებში, რადგანაც ნათქვამიდან გამამთლიანებელი იმპულსები მოდის და პირდაპირ არის გაცხადებული ერთი ძირის, ერთი ფესვის იდეა. ამ სიყვარულის დასტურია ისიც, რომ ქალაქ ზუგდიდში ყველაზე ძველ, ყველაზე დიდი ისტორიის მქონე სკოლას, რომელიც ნუმერაციით პირველი ნომერია, სწორედ აკაკი წერეთლის სახელი ეწოდა.

აკაკი აფასებდა ქართველურ ენათა მნიშვნელობას სალიტერატურო ენის გამდიდრების საქმეში. ამას ადასტურებს მისი სიტყვები: “მეგრული დღეს სალაროა ნამდვილი ქართული სიტყვებისა. აღმოსავლეთ საქართველოს დაჰქარგვია ნამდვილად ქართული სიტყვები, მათ ნაცვლად თათრულ-სომხურ-სპარსული შემოჰღია, რომელიც ქართველის ყურს ცუდად ეჩხირება და გულსა სწყენს. **მეგრულ ენაში**¹ კი შემონახულან ობოლ მარგალიტებად ის ძველი სიტყვები. ჩვენ ვურჩევთ ჩვენს მწიგნობრებს, მეტი ყურადღება მიაქციონ მეგრულს, რომ იქიდან ამოკრეფილი სიტყვებით შეივსონ დღეს მათი შეღახული ლექსიკონი” (ა. წერეთელი, 1961, გვ. 429).

შთაბეჭდავია აკაკის დამოკიდებულება საქართველოს ყველა კუთხის მიმართ. მისი ზედვა მამულიშვილის სწორი თვალთახედვაა. თითოეულ კუთხეს სჭირდება დაფასება, მოფერება, ღვიძლ ნაწილად მიჩნევა. გაუცხოების გამთიშავი სუსხი არ უნდა ჩამოდგეს კუთხეებს შორის, თორემ ერის განუყოფელი ორგანიზმი დაირღვევა. აკაკი კოლხეთს ქართული ცივილიზაციის სათავეებთან გულისხმობდა და არანაირად საშიშად არ მიაჩნდა ამის აღიარება, რადგან შუბლმალამა მოაზროვნემ მშვენივრად იცოდა, რომ ჩვენ ზოგადქართული ფენომენი გვკრავს და გვაერთიანებს. ის, რაც კოლხურია, თავისი არსით ქართულია: “თუ არა მზაკვარება და უგუჟურება, გონიერება და სიმართლე იმას ვერ იტყვის, რომ მეგრელები ქართველები არ იყონ და მეგრულიც — ძირითადი ქართული. ძველად “კოლხეთი” ანუ ბერძნების კოლხიდა — ეს დღევანდელი სამეგრელო — უკეთესი ნაწილი იყო მთლიან საქართველოში. როდესაც მონღოლობამ საქართველო დასცა რა და ერთიანი საქართველო ორ სამეფოდ, ამერ-იმერად გაჰყო, მაშინ პატარ-პატარა საერისთაოებმაც დამოუკიდებელი მთავრობა მოინდომეს, მაგრამ მაშინ კიდევ არც ერთ სამთავროს, არც გურიას, არც აფხაზეთს, არც სვანეთსა და არც სამეგრელოს არ დავიწყებიათ, რომ ქართველები იყვნენ. წირვა-ლოცვა, მწიგნობრობა და სადარბაისლო საუბარი მათი იყო ქართული და ქართული”.

როგორც დავრწმუნდით, აკაკი სამეგრელოში ქართული სულის განუმეორებელ ელფერს ეძებდა და პოულობდა კიდევაც. ასეთი ცნობიერების მოღვაწეები უნდა გვყავდნენ ყველა ეპოქაში, რომ არასოდეს გაუჩნდეს ბზარი ჩვენს ეროვნულ სხეულს.

¹. არიან მკვლევრები, რომლებიც სადავოდ ხდიან აკაკის მიერ მეგრულის ენად მიჩნევას. ვფიქრობ, ეს ცალკე საუბრის თემაა, ამიტომ აქ თავს ავარიდებ პოლემიკას ამ საკითხზე.

დაძინებული ლიტერატურა

ლ. ბელქანია 2002 - ლ. ბელქანია, აკაკი და სამეგრელო, თსუ ზუგდიდის ფილიალის ყურნალში “მაფშალია”, თბ., 2002.

პრ. კეკელიძე 2003 - პრ. კეკელიძე. აკაკი წერეთელი, წიგნში “ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია”, ტომი II, თბ., 2003.

ა. წერეთელი 1961 - ა. წერეთელი, “უბრალო საუბარი,” თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XIII, თბ., 1961.

ა. წერეთელი 1960 - ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XII, პუბლიცისტური წერილები (1881-1889), თბ., 1960.

ა. წერეთელი 1960 - ა. წერეთელი, “მცირე რამ შენიშვნები”, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XI, თბ., 1960.

<https://burusi.wordpress.com/2009/09/06/akaki-tsereteli-samegrelo/>

<https://www.facebook.com/14680542651469250847352146805426514680854408/?type=3&theater>

ZEINAB SARIA

AKAKI IN SAMEGRELO

Great Georgian writer of XIX century, Akaki Tsereteli, set an example of what stance a public figure should have regarding ancient corners of the country, by his life and his work. He was very tightly connected to Samegrelo, which he was visiting quite often. The younger sister of his was married in Samegrelo, in Djvari to Alexander (Vamekh) Dadiani. His nephew Aneta was married to Jansugh Dadeshqeliani, governor of Kutaisi. Akaki went to the villages of Samegrelo explaining to people one by one that this policy would have destructive effect on the unity of Georgia.

Akaki also had connection with Iona Meunargia (publicist, biographer, “Georgian Plutarch” as academician Simon Janashia named him) in Samegrelo.

At a time when Russia was trying to cripple the unity of Georgia by its influence and separate ancient corners of Georgia from it, people demanded that in schools of Samegrelo teaching were executed in Megrelian language. Akaki was exchanging letters with Iona, was a friend of his family and a frequent guest.

On the opening ceremony of Megrelian nobility school Akaki delivered a historic speech. Nowadays, the No.1 public school in Zugdidi bears his name.

In 1912, May 7 the archive-library by his name was opened. Akaki himself attended the event. Today, Zugdidi has a city municipal library which bears Akaki’s name.

Akaki was a man fighting for unity of his country and was very compassionate for this idea defending it around all corners of Georgia.